

Apar, într-o țară sau în alta, niște hebdomadare de mare tiraj, uneori și de solid prestigiu, care folosesc în mod constant următoarea formulă grafico-publicistică. Se alege evenimentul cel mai notabil al săptămânii respective; evenimentul inspire un desen; alteori, nu rar, ilustrația recurge la fotografia acelei personalități aflate în centrul atenției în intervalul scurs de la apariția precedentului număr al revistei; iar dedesubt se publică un text, scurt, de numai câteva cuvinte. Chintesențe. Aici, în alegerea textului, constă adevăratul „detonant“ publicistic, realul „trouvaille“ redacțional. De remarcat, textul nu este alcătuit ad-hoc, ci selecționat de undeva. De unde? Din marea literatură a lumii. Din opera clasicilor poeziei și prozei universale. Din comorile cuvintului scris și publicat, ivite în orice veac și pe orice meridian.

Ce vrea să sugereze aceste procedeu?

Desigur, altceva decât faptul că Titus Livius ar fi „prevăzut“ o situație concretă, intervenită în afacerile unui minister, care minister aparține unui stat, care la rindu-i se numără printre formațiunile politico-administrative de seamă ale veacului, care veac e al 20-lea în era noastră... de vreme ce simbolicul an 1 al acestei

■ ȘTEFAN
IUREȘ

Lumea într-o replică

ere avea să primească investitura de jalon după moartea istoricului latin. Dacă pe o copertă din 1964, ducele de La Rochefoucauld „comentează“ în maniera sa... situația critică a unui regim dictatorial condus cu duritate de un militar, într-o peninsulă de la capătul lumii, bineînțeles că aceasta nu-l plasează, retroactiv, pe autorul „Maximelor“ în postura de rezistent la actele de absolutism ale lui Ludovic al XIV-lea de Bourbon, în Franța de la 1664! Și ce legătură poate fi bănuită între gândirea impetuos-armoniosului poet Hölderlin, pe de o parte, și crizele energetice, demografice, alimentare, monetare etc., etc. care zgâlție pământul, pe de altă parte? Nici o legătură. Totuși, ediția într-un milion de exemplare a revistei l'Express — număr special din decembrie 1974, consacrat analizelor viitorologice — făcea apel la liricul german (1770—1843) pentru a-și preciza, printr-un citat, optimismul în legătură cu viitorul planetei: „Cînd primejdia este mai mare, atunci e mai aproape salvarea“. În toate aceste cazuri avem de-a face, prin urmare, cu valoarea de „motto“ a extrasului. Vechiul, multiseclarul fragment devine referința autorizată pentru o meditație strict contemporană. Istoricul, moralistul, poetul timpurilor trecute reintră în actualitatea evenimentelor fierbinți, de „ultimă oră“ istorică, prin excepționala perenitate a unei expresii inspirate.

Dar dramaturgul? O, dramaturgul este cel ce câștigă detașat și cu regularitate cursa postumă pentru obținerea unui invizibil — și totuși cît de cîtat — premiu al pontului la zi... Încercătura de viață a marilor texte dramatice este atît de densă, adevărul lor, atît de important, zona de radiație în conștiințe, atît de întinsă, încît impactul unei singure replici de geniu cu realitatea dată se dispensează de orice artificii mijlocite. În cazul minunatei replici ieșite de sub pana dramaturgului, devine cu totul inutil ca vreun isteț și cult secretar de redacție din posteritate să scotocească prin adîncimile foșnitoare ale capodoperei, să pescuiască acolo propozițiunea de aur, s-o expună pe coperta unui hebdomadar, unde s-o dea drept text logodit silnic cu o semnificație iconică... Nu: replica, marea replică, rămîne la ea acasă (adică pe scena teatrului sau, cu mai puțin noroc, în paginile volumului de teatru) și primește ca, acolo, defilarea evenimentelor curente din lumea largă. Nu ca o mumie culcată în sarcofagul trecutului, ci ca o amfitrioană spirituală, cochetă, năbădăioasă, pe cît de dorită, pe atît de temută. Ca o prințesă Turandot examinîndu-și mereu pretendenții! Publicul, spectator sau numai cititor, remarcă numai decît ocheada îndrăzneală a unui, insistența à propos-urilor altuia, gestul aproape pătimaș al unui al treilea, tandrețea vicleană cu care se apropie un al patrulea... În zadar am socoti că un Calaf a fost o dată și pentru totdeauna ales ca mire, de mult, în epoca premiei absolute. Veacul, anul, ziua, cea mai măruntă unitate de timp aduce noi candidați la peșit; deliciul acestei defilări face parte integrantă din spectacol sau din lectură.

Dar ce ușoară ar mai fi munca directorului de scenă, ce leneșă operație ar mai fi lectura lucrării dramatice, dacă n-am vedea și dacă n-am înțelege decît prin falia ultimei ore. Nu mai contestă nimeni că texte ajunse la vîrstă venerabile sînt capabile de miraculoase reîntineriri. Dar nu prin pernicioase actualizări forțate, nu prin prea ieftine efecte de anacronism istoric, nu, mai ales, prin familiaritatea grosolană față de vechea replică. Tinerii, modernii, recenții ci pețitori n-au decît, odată ajunși în fața prințesei, să-și încerce norocul prin tot felul de giumbușlucuri; noi trebuie să le anunțăm intrarea cu solemnitatea unor ușieri de case mari!

Ori poate că greșesc. Să declar nul și neavenit ceea ce am scris despre motoarele revistelor. Nulă și neavenită, comparația cu prințesa Turandot. Atunci spun că, determinată temporal și spațial de context, fixată undeva pe sol ca într-un turn (nu de fildeș), replica e o lumină rotitoare pentru uzul nostru, „mişcătoarele cetăți”. Ca să prevină o ciocnire de stînci și un naufragiu, cînd plutim prea aproape. Ca să ofere, în felul ei, un ghidaj, cînd bîjbîim pe marile spații de navigație și ne-am uitat, la plecare, prea distrați, instrumentele de orientare mai precise.

Greșesc din nou, uitucii nu se avîntă pe mare. Dar, chiar greșind din nou, oricum, cred că merită, ori de cîte ori ne îngăduie timpul, să suim treptele înalte, înguste, în spirală, ce conduc — prin turnul operei — la arcada unde se cuibărește acel ochi gigantic și neadormit, spre a iscodi în ce fel și, poate, din ce pricină, de atîta vreme, se tot strînge și se tot dîlată pupila ciclopului.

SHAKESPEARE

„a fi sau a nu fi...”

După numai cîtiva, după oricît de puțini ani de instrucțiune organizată, orice om, azi, poate spune — cui nu-l întrebă — că engleza este limba în care a gîndit și a scris William Shakespeare, cel mai (...) dramaturg al lumii, a cărui cea mai (...) piesă se intitulază *Hamlet* și că, din tot ce se rostește în această tragedie, cele mai (...) cuvinte sînt: *To be, or not to be, that is the question*.

N-are nici o importanță dacă versul este citat în original sau în traducere. Cu atît mai puțin importă — deci a se lăsa de o parte — epitele apreciative, oricum stoarse de ultimul strop de originalitate. Dacă notorietatea mondială a începutului de monolog se explică, în parte, prin așa-numitele uzități curențe, cu totul străine de literatură și de teatru, cam în felul cum s-a „demonetizat” imaginea Giocondei folosită drept reclamă comercială, iată, de asemenea, ceva ce nu ne privește. Dar ca în numai zece cuvinte (dintre care două — particule ale infinitivului, unul — conjuncție disjunctivă, unul — adverbul negației și unul — pronume demonstrativ...) să

„fie loc” pentru existența și non-existența ființei gînditoare, dispuse pe două talgere și cîntărite cu acul tremurător al interogației, pentru întreaga noastră specie este prea evident că are în față replica replicilor, esențializarea maximă a condiției umane.

Din clipa în care virtualii părinți ni se întîlnesc, simple drumuri de-abia întretăiate, neștiind încă dacă se vor iubi, dacă se vor uni, cădem fiecare sub conul de meditație al prințului danez. Universalitatea sfîrșitului e aparent simetrică cu universalitatea începutului; dar, pe parcurs, s-a format conștiința, conștiința pune întrebări, întrebarea se cere dizolvată într-o opțiune. În A FI au fost identificate cunoașterea, suferința, lupta, principiul general al acțiunii. În A NU FI nu a fost identificat nimic, nici măcar resemnarea. Un halo sumbru învăluie misterul acelei „nedescoperite țări”, dintre fruntariile căreia „nici un călător nu se întoarce”. Desigur, un om nutrit cu ideile materialismului dialectic vede, mai bine zis acceptă, dincolo de aceste fruntarii, vaste cicluri bio și geologice, sincronizări cu vîrstele și cu chimia planetei-mamă, o strămutare și o succesiune a formelor, cufundarea materiei superior organizate în vegetal, apoi, mult mai tîrziu, mineralizarea vegetală, apoi, încă și mai tîrziu, extrem de complexa, mediata reintegrare a mineralului în circuitul vieții. Sînt, dincolo de regnuri, peste și prin metamorfozele acestora, procesele lente ale macro-timpului. Vîrînd însă să cuprindă o oră, un minut din ne-ființă, elisabetanul vede, mai bine zis presupune, moartea ca somn. Dar somnul face posibil visul. Ce fel de visuri vom visa acolo? — se întrebă Hamlet. Nimeni nu știe și, vai „asta-i necazul”. Numai teama de un rău mult mai groaznic, pentru că e unul necunoscut, îi îndeamnă pe oameni să-și îndure povara unei vieți „atît de lungă”. Rămăs aici,